

Maorianus, León a Zénón

(porovnání vývoje na římském Západě a Východě)

Císař Maorianus byl vládcem na západě říše, zatímco León (gen. Leónta) a Zénón vládli v Konstantinopoli.

V těchto medailoncích osobností porovnáme přibližně tutéž dobu v obou polovinách říše a budeme se zabývat také vlivem významných barbarských vojenských velitelů na císaře.

Maorianus (457-461), celým jménem Flavius Iulius Valerius Maorianus, byl posledním významnějším císařem ve dvacetiletí, které následovalo po smrti Aëtia a Valentiniana III. a vyznačovalo se poměrně rychlým střídáním císařů na Západě. (S velkými písmeny píšeme tedy pojmy, pokud je chápáme v politickém slova smyslu.)

Jako jeho předchůdce Avitus i on dříve sloužil mezi úředníky a vojenskými činiteli **Flavia Aëtia**, nejprve jako finanční úředník, později jako jeden z vyšších velitelů jeho armády, nejpravděpodobněji člen armádního štábu. Podle CMH patřil k mužům, kteří měli za sebou jeho výcvik, čímž se nemyslí pouze znalost vojenských věcí nebo barbarů. V Gallii se účastnil bojů s Franky. R. 454 musel z neznámých důvodů z vojska odejít. V panegyriku, který mu věnoval Sidonius Apollinaris, se zamítá důvod, že by měl z Aëtia strach jakožto jeho konkurent. Autor se domnívá, že šlo o intriky Aëtiovy manželky Pelagie.

V Aëtiových službách se seznámil také s dalším z jeho vysokých důstojníků, napůl Vandalem a napůl Svěbem Flaviem **Rikimerem**. Podle Sidonia je snad nejprve pojilo značné přátelství.

Po Aëtiově zavraždění jej **Valentinianus III.** požádal, aby mu pomohl uklidnit vojsko. Znamená to, že mezi vojáky byl oblíben. Přála mu také císařovna Eudoxie, která si přála, aby po zabití jejího manžela císaře Valentiniana nastoupil na trůn právě on. Gótové však prosadili svého přítele **Avita**. Maorianus (snad od r. 454) působil jako velitel užší císařské gardy (*comes domesticorum*), ale v r. 456 se spolu s Rikimerem vzbouřili proti Avitovi, který byl r. 457 poražen v bitvě u severoitalské Placentie a sesazen.

Maorianus nebyl však ještě prohlášen císařem, získal od císaře Leónta hodnost *magister utriusque militiae*. Znamená to, že po určité době byly Západ a Východ opět spojeny pod vládou jednoho císaře, který panoval z Konstantinopole. Rovnocenným partnerem Leónta se Maorianus se souhlasem tohoto panovníka i západořímského vojska stal roku **457**.

Gallská šlechta, která přála Avitovi, nebyla s jeho vládou srozuměna, čehož využili Vizigóti a jejich král **Theoderich II.** se opět pokusil dobýt bohatého přístavního města Arelate. Maorianus město osvobodil a s Vizigóty uzavřel mír. K míru přivedl i bouřící se **Burgundy**.

Tím posledním, kdo na západě vydával zákony, byl sice císař Glycerius (velmi zajímavá je jeho novella, týkající se *laeti*), Maorianovy **leges novellae** jsou však četnější a navazují na politiku doby Valentiniana III. Najdeme tu zákony **proti výběrčím daním**, kteří užívali krutostí při vymáhání nedoplatků pro svůj vlastní prospěch, nikoli pro státní pokladnu. Jako v případě Julianově i Maorianus se snažil **ozdravit ekonomiku měst**, znova obsadil funkce **defensorů**, kteří byli advokáty městských zájmů vůči státní správě, a známá je také jeho novella č. 1, která vyjádřila poděkování **senátu** za jeho volbu a slib, že císař bude vládnout na základě jeho rad. V politice císařů 5. stol. to sice nebylo velké novum, víme však, že také mezi někdejšími Maorianovým velitelem a senátem existovaly velmi blízké vztahy, takže by tady mohlo jít o pokračování politiky tohoto patricia. Senát v 5. stol. v každém případě nabýval na významu. Proslulá je též Maorianova novella č.2., která

zakazovala bořit polyteistické chrámě v Římě. V té době se z nich už běžně stávaly zásobárny stavebního materiálu. Touto novellou se císař přihlásil k římské tradici, třebaže byl a zůstal křesťanem.

Všechny jeho zákony najdeme v edici Th. Mommsena, v části *Leges novellae ad codicem Theodosianum pertinentes*.

V květnu r. 360 vyplul Maiorianus se 300 válečnými loďmi na výpravu **proti Vandalům v Africe**. Sicílii proti jejich případné invazi chránil převážně s hunskými jednotkami, jimž velel, **Marcellinus, řečený Comes**, který posléze neuznal vládu Maiorianova nástupce Libia Severa a založil jakési své vlastní království v Dalmatii, kde jeho vláda přežila sesazení Romula Augustula a udržela se až do roku 484.

Vandalský král **Geiserich** se zalekl velké síly, s kterou se císař v Africe vylodil, a požádal o mír. Ten mu však Maiorianus nepovolil. Ve směru jeho útoku Vandalové pustošili kraji nu a snad dokonce otrávil studny. Žádost o třídenní příměří Maiorianus neodmítl, ale Geiserich, proslulý mezi barbarskými králi svou lstivostí, dal zapálit většinu kotvicích římských lodí. Nyní musel o mír požádat Maiorianus.

Za podobných událostí (také za doby dobývání severní Afriky muslimskými vojsky) docházelo postupně k ničení zařízení potřebných pro fungování zdejšího zemědělství a rozšiřovala se poušť.

Po návratu z výpravy se **Rikimer**, kterého východořímský císař León r. 457 jmenoval patriciem, projevil jako Maiorianův nepřítel. Po porážce v bitvě u Tortony r. 461 jej sesadil, dal mučit a popravit. Nebyl to poslední akt dosazení anebo sesazení císaře z moci tohoto barbara. Maiorianus se mu zřejmě jevil jako příliš samostatný, rázný a schopný, nehodlal být pouze loutkovým vládcem.

V krátké době, kterou historie Maiorianovi vyhradila, se tedy v západořímských dějinách projevila jednak síla barbarských velitelů, jednak mocenské zásahy Konstantinopole.

Císař León a vojevůdce Aspar

León pocházel z říšských Thráků a za východořímského císaře byl v únoru r. 457 povolán vojskem, a to za podpory zdejšího vojevůdce alanského původu **Aspara**. Tento mocný velitel se pokoušel – a do značné míry se mu to i dařilo – ovlivňovat politiku římského východu podobně, jako to měli ve zvyku *magistri utriusque militiae* na západě. León ho však dal r. 471 zavraždit, čímž si vysloužil přezdívku Macelles (Řezník). Tento vojevůdce svůj post zastával asi 40 let, tedy déle než na západě Aëtius. Svými zásahy do východořímského vývoje se podobá Rikimerovi.

León byl původně jedním z Asprových podřízených velitelů (*tribunus militaris* v Dacii – samozřejmě té jižně od Dunaje) a ačkoli to byl vlastně nepřítel, Asparovu volbu odsouhlasil i senát. Protože v té době nebyl na trůnu žádný starší císař s titulem augustus, vložil mu diadém na hlavu **konstantinopolský patriarcha Anatolius**. Tento postup se stal tradicí a byl uplatňován vždy, když neexistoval žádný služebně starší císař.

Smrt západořímského **císaře Libia Severa** v r. 465 vedla Leóna k domněnce, že se stal **jediným vládcem nerozdělené říše**. Vandalský král Geiserich se v tomto čase snažil prosadit na západořímský trůn svého kandidáta a příbuzného **Olybria**, jenž s ním byl spřízněn přes mladší dceru císaře Valentiniana III. (starší získal Geiserichův syn Hunerich). Zénónovo váhání naopak vyhovovalo Rikimerovi, který v době tohoto interregna v Itálii fakticky vládl (skutečně v Itálii, protože Rikimer už nebyl s to udržet skutečnou římskou vládu na celém Západě jako kdysi Aëtius). Nespokojený Geiserich r. 467 zaútočil na Peloponéský poloostrov.

León se ovšem nepoddal, ale naopak na **žádost římského senátu** jmenoval západofřímským císařem **Anthemia**, jenž byl zetěm zemřelého východořímského císaře Markiana a na Východě před svým jmenováním zastával vysoké státní úřady. K tomuto kroku se Anthemius cítil oprávněn jako jediný legitimní augustus. Do Itálie Anthemia doprovodilo východořímské vojsko, jemuž velel Marcellinus Comes. Konstantinopolská vláda s ním musela spolupracovat jako se subjektem v podstatě samostatným, Marcellinus ji však solidárně podporoval.

Západu měla prospět i **expedice proti Vandalům**, kterou León naplánoval velmi pečlivě. Byla ekonomicky neobyčejně náročná, stála 64 tisíc liber zlata a 700 tisíc liber stříbra (z jedné libry zlata se razilo 72 solidů). Útok měl být veden třemi směry. Vojevůdce Basiliskus (znamená vlastně malý král, nikoli bazilišek), bratr konstantinopolské císařovny Veriny, který byl vrchním velitelem, měl zaútočit na Kartágo, hlavní město vandalského království, Heraclius měl napadnout vandalská vojska zezadu a Marcellinu Comitovi byla svěřena obrana Sicílie a Sardynie.

Rikimer se výsledku expedice velmi obával, protože mohla posílit pozici císaře Anthemia. Kromě toho byl nepřitelem Marcellina Comita. Podobně jako v případě Maioriana, výprava ztroskotala na Geiserichově lodi (opět zapálil část římských lodí), ale údajně i na podplacení Basiliska Vandaly.

Císař jej po návratu chtěl potrestat, ale dal na prosby jeho sestry a Basiliskus zůstal volný. V r. 471 se León zato zbavil svého nejdůležitějšího magistra militum, Alana Aspara a sílu na svou ochranu hodlal nalézt přímo na území říše, u ovšem dosud málo romanizovaného horského kmene **Isaurů**, jejichž území leželo na jihu Malé Asie a kteří byli známi jako lupiči a piráti.

Na Západě došlo mezitím k boji mezi jednotkami Anthemia a Rikimera (tedy mezi silami legitimního císaře a jeho rovněž legitimního nejvyššího vojenského velitele). Vítězný Rikimer pomohl pak na trůn vandalskému kandidátu **Olybriovi**, který však vládl jen v roce 472, kdy byl vystřídán **Glyceriem**, kandidátem jiného mocného barbara, burgundského krále a římského magistra militum v jedné osobě, Rikimerova synovce **Gundobada**. Císařství na Západě bylo už v těchto letech buď zcela v rukou barbarů, nebo konstantinopolských vládců.

León Glyceria neuznal a jmenoval r. 473 jiného císaře, **Iulia Nepota**. Byl to synovec Marcellina Comita, který byl pro východořímského vládcu spolehlivou oporou. Do Itálie jej opět doprovázelo východořímské vojsko. Glycerius neměl sil k obraně, byl sesazen a vysvěcen biskupem v Salonách, dnešním Splitu.

V těchto letech se tedy vliv Konstantinopole na Západě projevoval velmi mocně, Rikimer byl již mrtev (zemřel r. 472), Gundobad se stáhl do svého království v údolí Rhône, antického Rhodanu.

Zahraničně politická situace Leóntovy doby byla značně složitá. Do Evropy na počátku 60. let 5. stol. dorazili **Avaři**, nomádi pocházející z krajů blízkých pohoří Altaj, Turkité. Jiní nomádi, sídlící již v blízkosti východořímských hranic, Saragúrové, hledali proti nim v Konstantinopoli pomoc. Historik Priskos při této příležitosti popisuje ve svém díle, zvaném *Excerpta de legationibus*, obrovskou **migrační vlnu**, zvedající se mezi „Grýfy“ (tedy někde na Altaji) a končící v Evropě.

V kavkazském průsmyku **Darial** byla ve 4. stol. postavena pevnost, kterou měli v této tzv. Kavkazské bráně na společné náklady udržovat Římané i Peršané. Měla bránit právě útokům kočovníků ze severu, ale protože nyní byla nomády ohroženější Persie než Byzanc, León další příspěvky odmítl. Nebylo to zcela rozumné rozhodnutí, tzv. Kavkazská brána byla pro Konstantinopol důležitá stejně tak jako pro Peršany. Hájil však římské zájmy v Lazice (Colchis v Černomoří).

V r. 459 **Ostrogóti**, usídlení r. 455 v Pannonii, napadli Illyricum a dobyli Dyrrhachia (Drač). Byli však nuceni dát syna krále Thiudimira, jednoho ze tří tehdejších vládců z rodu Amalů, který se jmenoval

Theoderich (příští Theodericha Velikého) jako rukojmí na konstantinopolský dvůr. Tato skutečnost měla velký význam v budoucnu, jak pro Theodericha samotného, tak pro vytváření právních vztahů mezi Konstantinopolí a římským Západem.

Ostrogóti krále Valamira, Thiudimirova staršího bratra, bojovali se Skiry a císař se rozhodl podpořit **Skiry** (v neshodě s Asparem, který prosazoval neutralitu, což bylo jednou z příčin jejich nepřátelství). Císař sledoval politiku udržování rovnováhy v barbarském světě a Skiry podpořil proto, že mu (právem) připadali slabší než Góti. Valamir v tomto boji padl.

León chtěl říši uchránit podobného osudu, jaký postihl Západ s Rikimerem, ale Aspara nebylo snadné odstranit, protože byl obklopen silnou barbarskou družinou a ve spojení s ním byla také skupina Ostrogótů, usazená na východořímském území a vedená rovněž potomkem královského Amalů **Theoderichem Strabónem**. Aby získal oporu ve stejně oddané gardě i pro sebe, dal León svou dceru Ariadné **isaurskému náčelníku** jménem Tarrassikodissa, který s sebou přivedl množství isaurských bojovníků. (Byl to příští císař Zénón).

Před konečným zákrokem proti Asparovi však chtěl císař získat také podporu pannonských Ostrogótů. Theodericha, kterému bylo 18 let, poslal domů k otci Thiudimirovi a nabídl jeho Gótům sídla v Moesii inferior. Zde Thiudimira po jeho smrti vystřídal r. 471 jeho syn, posléze král všech Ostrogótů.

Teprve v této době dal León zabít v paláci v Konstantinopoli Aspara a jeho staršího syna Patricia, mladší syn byl včas varován a uprchl.

Dvojí Gótové na Balkáně byli však po r. 471 pro císaře značným břemenem. Bojovali buď proti němu nebo proti sobě navzájem, přičemž v obou případech samozřejmě docházelo k plenění provincií.

Nejprve byli Leóntem preferováni Gótové **Theodericha Strabóna**, i když na základě toho, že svoje požadavky prosazovali vojenskou silou, ne proto, že by si je císař dobrovolně vybral. Strabón se stal *magister militum per Thracias* a měli mu být podřízeni všichni v této diecézi žijící Góti, tedy i ti, kteří byli vedeni Theoderichem, synem Thiudimirovým. Strabónův roční plat činil 2000 liber zlata. Římské funkce a podobné vysoké sumy umožňovaly různým barbarským velitelům dávat štědré dary těm, kteří je podporovali, a Římané tak sekundárně posilovali královskou moc u barbarů a napomáhali vzniku jejich státních útvarů.

V posledním roce svého života odstoupil León arabskému náčelníku Amru il Kaisovi ostrov **Iotabé v Rudém moři**, který byl význačným, dříve Římany využívaným obchodním přístavem.

V něčem pokračoval León v politice Konstantina Velikého. Zákony zakázal nejenom všechny soudy, ale i představení v divadlech, amfiteátrech a circích v průběhu **nedělí**. **Polyteisté** za něho ovšem i nadále mohli zastávat významná místa ve státní správě.

Leóntovým nástupcem se stal Isaur, který přijal řecké jméno **Zénón**. Po předchůdci zdědil dobře naplněnou státní pokladnu. Leóntovu vládu je možno označit jako silnou a úspěšnou, s ambicemi vládnout říši v jejím původním rozsahu.

Aspar (Flavius Ardaburius Aspar) zahájil vojenskou kariéru jako velmi mladý, když nejprve doprovázel svého otce Ardaburia. Je je titulován *comes et magister militum*. Jeho první významné vstupy do dějin se týkají římského Západu. V r. 424 sem na příkaz Theodosia II. odešel (spolu s otcem), aby porazil **císaře Johanna** (423-425), kterého Theodosius II. prohlásil za uzurpátora.

V r. 431 byl vyslán do západořímské Afriky na pomoc comitu Africae Bonifatovi **proti Vandalům**, s nimiž však ani jeho vojsko nic nepořídilo. V těchto akcích se Theodosius II. projevil jako starší augustus, který má tendenci řídit celou říši (za nezletilého Valentiniana III.) Jeho snahy však byly méně úspěšné než např. Leóntovy, zejména proto, že Theodosius II. musel čelit mocnému hunskému nebezpečí za vlády králů Bledy a Attily. Na Západě byl **Aspar** také prohlášen konzulem (na rok 434).

Mezi smrtí konstantinopolského císaře Markiana (450-457) a nástupem Leóna byl údajně dokonce římským senátem požádán, **aby se ujal císařské moci na Západě**. Protože to bylo již poté, co zastával konsulát, není věc zcela vyloučena (každý konsul musel být přinejmenším před udělením této hodnosti **římský občan**). Hovoří o tom však jediný pramen (zatímco jinak je Asparova kariéra celkem bohatě dokumentována), a to *Acta synhodarum habitarum Romae: aliquando Aspari a senatu dicebatur, ut ipse fieret imperator*. Překážkou nebylo ani to, že jeho vyznání bylo ariánské. Aspar však odmítl.

Byl současníkem největších **hunských tažení** proti Východu, která klademe do let 442 a 443. R. 443 byl mezi vojevůdci, které Hunové porazili. Nejpozději r. 451 se stal na Východě **patriciem**. Pokud tomu bylo právě v tomto roce, může událost opět souviset s hunským nebezpečím (počátek Attilova tažení za světovládou).

Roku 457 dokázal Aspar na konstantinopolský trůn prosadit **Leóna I.**, za něhož jeho kariéra vyvrcholila i tragicky skončila. V této době se staral o dobré zásobení Konstantinopole vodou, pomáhal při velkém požáru města v r. 465, dosáhl významných úspěchů v bojích s **Huny a Góty**, kteří se spojili k plnění Thrákie. (Bylo to již po zániku Attilovy říše a někteří barbaři měli velkou nouzi o obživu). Vešel jim jeden z Attilových synů, Dengižich. Ke konci svého života měl hodnost *caput senatus*, což odpovídá dřívější hodnosti *princeps senatus*.

Byl podezřelý, že stál za nezdařeným **Basiliskovým tažením proti Vandalům**, že jej snad instruoval, aby zradil. Z tohoto podezření byl však očištěn.

Koncem 60. let nutil Aspar Leóna, aby jmenoval jeho syna Patricia Caesarem a dal mu za manželku svou dceru Leontii.

V r. **471** podezření císaře vůči němu opět nabylo na síle. Kvůli údajnému spiknutí dal zabít jeho nejstaršího syna, a nakonec také Aspara samotného. Ať již byl vinen nebo ne, stal se příliš mocným a vlivným a León nehodlal být loutkovým císařem pod vlivem barbarského vojevůdce. Šlo o celkem podobné okolnosti, jako před zavražděním Aëtia na Západě.

Zbavit se vlivu mocných barbarů bylo však v té době už nemožné. O statky i funkce zemřelého Aspara usiloval mocný gótský foederát **Theoderich Strabón**.

Zénón

Nastoupil na konstantinopolský trůn r. 474 a jeho vláda byla v mnohém významná i přesto, že ji narušovala povstání a uzurpace. K Basiliskově uzurpaci došlo už r. 475 a znepokojovala Východ až do r. 477. Před nástupem na trůn zastával Zénón funkci *magister militum per Orientem*. (Nejprve se nakrátko stal augustem nezletilý Leóntův vnuk León II., ale ten jakoby jmenoval svým spoluvládce Zénóna; León I. vládl jen v r. 474.)

Za Basiliskovy uzurpce došlo na Západě k sesazení **Romula Augustula**. **Zénón** nemohl zasáhnout vojensky a přistoupil na žádost římského senátu, že Itálie nepotřebuje vlastního

císaře, postačí jeden v Konstantinopoli a Odoaker že dokáže hájit zájmy Italské diecéze. Zénón souhlasil a zahájil tak déle trvající politiku Byzance, která považovala určitého barbarského vládce na Západě za zástupce konstantinopolských císařů. U Odoakera byla tato skutečnost vyjádřena udělením **titulu patricia**, zatímco tento germánský král dobrovolně zaslal Romulovy odznaky moci na Východ.

Odoaker se skutečně jako císařův zástupce v některých směrech i choval. Odmítl např. pomáhat Illově povstání proti Zénónovi, osvobodil od Vizigótů jihogallské město Narbo, získal od Vandalů nazpět Sicílii (odstoupili mu ji bez boje). Obyvatelům provincie Noricum ripense poskytl pomoc proti Rugiům, které porazil r. 488 a zbytky obyvatelstva, zbavené ochrany římských posádek, přestěhoval do Itálie. Osudy Norika ripense jsou typické pro situaci okrajových oblastí západořímské říše v této době. Zatímco o jiných okrajových územích máme však jen archeologické doklady, pro Noricum se dochovala historicky velmi cenná legenda *Vita sancti Severini*. Některé její údaje se týkají i našeho území.

V Itálii dál pokračovala pozdně antická administrativa, Odoaker spolupracoval se senátem, od r. 482 opět na Západě nastupovali konsulové (jejich řada tu byla přerušena r. 477), dobrá byla jeho spolupráce s katolickou církví (sám byl arián).

Problémy s dvojími Góty na Balkáně trvaly i za Zénónovy vlády. Nejprve vsadil na Theodericha, syna Thiudimirova, který měl antické vzdělání a všemu římskému se obdivoval. Zénón mu svěřil významné funkce a tituly – titul *magister utriusque militiae, patricius* poprvé v roce 476/7), adoptoval jej dokonce podle germánského způsobu, tedy *per arma*, jako svého syna. Do smrti Theodericha Strabóna (roku 479) byla však podpora císaře ze strany Ostrogótů nejistá. S jeho pomocí sice potlačovali jeden druhému, ale neváhali se ani naopak spojovat spolu proti císaři.

Po Strabónově smrti a poté, co skončila jeho vzpoura v r. 483, se Theoderich, syn Thiudimirův, stal velkým císařovým favoritem. Získal zpět všechny své dřívější úřady a hodnosti, jako římský občan Flavius Theodericus r. 484 zastával řádný konsulat, byly mu se souhlasem konstantinopolského senátu postaveny jezdecké sochy. Svůj poměr k tomuto barbarskému králi však Zénón zúročil hlavně v r. 488, kdy se Theoderich, sídlícího se svým lidem u dnešního Svišťova, rozhodl vyslat proti Odoakerovi do Itálie. S vládou tohoto sebevědomého barbara se tedy nemířil smířit nadlouho. Theoderich jej měl na Západě zastupovat rovněž jen tak dlouho, než se zbaví svých interních potíží na Východě, a to opět jako jeho patricius, jako římský úředník s vysokými vojenskými pravomocemi a jako jeho “syn”.

Vyslání Theodericha do Itálie vedlo ovšem v r. 493 k vytvoření nového barbarského království na její půdě, v němž se plně projevila Theoderichova výchova na konstantinopolském dvoře a velmi dlouho trvala jeho vynikající spolupráce s místním obyvatelstvem i hospodářská prosperita Itálie, mnohem větší než za posledních císařů.

Velmi podstatné je, že Zénón dobře vyhodnotil reálnou situaci a začal budovat vztah, který měl demonstrovat poměr závislosti barbarských králů na Západě vůči císaři v Konstantinopoli a udržovat formální jednotu celé římské říše. Stejnou politiku pak vůči italským ostrogótským vládcům praktikovali Zénónovi nástupci Anastasios a Justinos I. Justinianos I. se dokonce pokusil římského Západu dobýt zpět i fakticky. Těžko však říci, že by v jeho případě šlo o politiku lepší, než s jakou započali jeho předchůdci.

Přímo na Východě nové problémy nastaly s **Araby**, kteří vpadali do Sýrie (Lachmovci) a s **Bulhary**, kteří se za Zénónovy vlády poprvé objevili jižně od Dunaje. I oni, stejně tak jako Avaři, byli Turkité, po čase ovšem poslovanštění.

Východořímský císař Markianos ustanovil, aby nastupující konsulové nerozhazovali peníze mezi lid, ale věnovali je na opravy akvaduktů Zénón tuto povinnost rozšířil i na konsuly suffektní.

Rozumná politika tohoto císaře byla narušována různými **boji o moc** v samotné východořímské říši. Přednost, již dával Isaurům, vedla k uzurpaci bratra císařovny Veriny (manželky císaře Leóna I.)

Basiliska. Před tímto aktem zastával Basiliskus vysoké funkce, byl patricius, *magister utriusque militiae praesentalis* a v r. 474 *caput senatus*. Podporoval jej mocný Isaur Illus (viz níže), *magister militum* v Thrákii Armatus a Theoderich Strabón, zatímco Theoderich syn Thiudimirův podporoval Zénóna. Zénón uprchl do Isaurie a spiklenci se bez boje zmocnili Konstantinopole. Theodericha Strabóna si však Basiliskus zneprátelil tím, že si od něj nedal nadiktovat kandidáta na jeden z postů magistra militum, a také Illus přešel na Zénónovu stranu.

Tentokrát vešel bez boje do Konstantinopole legitimní císař. Basiliskus s rodinou vyhledal azyl v chrámu Boží moudrosti. (Hagia Sophia) Byli však vydáni některým ze svých nepřátel, kteří je odvedli do Kappadokie a tam neprolili jejich krev, protože to byli lidé, kteří hledali azyl v kostele. Uzavřeli je v prázdné cisterně na vodu, kde pomalu zemřeli.

V r. 478 se Zénón začal **obávat Illa**. Chtěl si proti němu zajistit pomoc Strabónových Gótů. Tento foederát tedy dostal nové funkce, stravu a plat pro 13 tisíc mužů a císařovy jednotky mu pomohly vyhnat druhého Theodericha z Thrákie. Příští Theoderich Veliký však plenil a dobýval města v Makedonii.

R. 479 postihlo Konstantinopolis zemětřesení, které poničilo její hradby. Císař měl nový důvod smířit se s Illem. Převaha Isaurů v politice, nepříjemná ostatním, vedla však k nové uzurpaci, o níž se tentokrát pokusil zeť císaře Leóna I. Markianos. Tento pokus uchvátit moc ztroskotal na Illově ozbrojeném zákroku.

V té době ohrožovali Góti Theodericha Strabóna **přímo Konstantinopol**, ačkoli zřejmě neměli sílu k jejímu dobývání, chtěli císaře pouze donutit k další štedrosti. Na cestě do Řecka, kde se Theoderich Strabón chtěl usadit, byl spíše náhodou zabit.

Byla to nepřehledná doba **plná zvratů**, uzavírání koalic i spikleneckých dohod. O Illův život např. se spiklenci, bojující proti nadvládě Isaurů, pokoušeli třikrát. V r. 482 prohlásila Verina císařem svého syna Leontia, jehož vláda však trvala jen velmi krátce.

Císařova ustavičná zaneprázdněnost domácími převraty a vzpourami stála Konstantinopol prakticky celý římský Západ. Zénón totiž mohl proti zdejším Odoakerovým barbarům využít zase jen jiných barbarských sil. Zemřel však ještě dříve, než se Theoderich Veliký dal prohlásit králem, a to roku 491.

Náboženská politika císaře Zénóna:

Za vlády tohoto císaře **došlo k prvnímu schismatu** (roztržce) mezi církví na Východě a na Západě. Uchvatitel moci Basiliskus hledal oporu v těch obyvatelích říše, kteří vyznávali **monofyzitismus**, odsouzený na koncilu v Chalkédomu r. 451. Monofyzitismus neuznával v Ježíši Kristu dvě podstaty (božskou a lidskou), ale pouze jedinou, božskou. Stoupců tohoto učení bylo na Východě hodně. Důležitá byla ve věroučných otázkách tehdy stanoviska různých skupin mnichů. Početní mniši v Egyptě byli např. monofyzité, zatímco v Konstantinopoli vyznávali ortodoxii, tak jak byla zformulována v poselství papeže Lva Velikého (*Tomus Leonis*) a v Chalkédonu.

Snahou císaře bylo získat i monofyzity na svou stranu, nastolit v církvi jednotu a pokoj. R. 471 se konstantinopolským patriarchou stal **Akakios**. Spolu s ním zformuloval císař dopis, zvaný **Zénónovo Henotikon**, určený obyvatelstvu východořímských území, podle něhož stačilo věřit tak, jako bylo

usneseno na koncilech v Níkaji a Konstantinopoli. To dovolovalo nesouhlasit s vyznáním, formulovaných na IV. ekumenickém koncilu. **Papež** Simplicius se postavil ostře proti. Schisma mezi oběma polovinami říše bylo odstraněno až za vlády jednoznačně ortodoxii podporujícího císaře Justiniana I.

Monofyzitismus v **Sýrii** vedl ke vzniku sekty jakobitů, existující tu dodnes

Velkým problémem pro Východ bylo ovšem i **nestoriánství**, nauka, která se objevila rovněž v 5. stol. a týkala se **Panny Marie** (spor byl veden o to, zda je možno nazývat ji Bohorodičkou nebo jen rodičkou Krista). Nestoriáni odmítali myšlenku, že člověk může porodit Boha. Po odsouzení tohoto učení mnozí z nich uprchli do Persie nebo na Arabský poloostrov. Peršané je chránili, protože v nich viděli nepřátele východořímských císařů. Mezi Araby se nestorianismus podílel na vzniku **islámu**.

Zénón v r. 489 uzavřel školy v syrské Edesse, které byly oporou nauky nestoriánů a ti přenesli své teologické centrum do perské Nisibey (Nisibis). Centrem křesťanské církve v Persii se stal **Ktésifon**, kde sídlila její hlava, podobně jako v Arménii zvaná katholikos. Misionáři odsud vycházeli až do Indie a Číny.

V Zénónově době se tedy zrodilo několik jevů, které ovlivnily další vývoj nejen na desetiletí, ale i na staletí. Též věroučné spory je třeba připočíst k překážkám, pro něž Východ nemohl účinněji zasáhnout proti barbarům na Západě.

Východořímská říše a Byzanc

Je velmi obtížné určit periodizační mezník, od něhož máme začít už hovořit o Byzanci. Od roku 395 můžeme však již užívat pojem **raná Byzanc** a do ní patří také císařové, o nichž jsme právě hovořili.

Illus

Nejprve byl velmi blízkým přítelem císaře Zénóna. V r. 474 potlačil vzpouru Theodericha Strabóna, ale následujícího roku se přidal na stranu císařovny Veriny a Basiliska a podpořil jej při uzurpaci. Nakonec se však opět vrátil k podpoře Zénóna a uvedl jej se svými vojenskými silami zpět do Konstantinopole (r. 476).

Byl zato vyznamenán vysokými úřady, které vyjmenovává kronikář Jóannes Málalas. Stal se patriciem, předním senátorem, konsulem, byl *magister utriusque militiae a magister officiorum*, to vše v průběhu let 477 až 478. Konsulem byl pro známé události na Západě bez kolegy.

Svou věrnost osvědčil císaři porážkou uzurpátora Markiana (zetě císaře Leónta) a při obraně Konstantinopole proti Theoderichu Strabónovi.

R. 481 byl jmenován *magister utriusque militiae* v praefektuře Oriens. V době, kdy zastával tuto funkci, došlo však opět k roztržce s císařem, který ho r. 483 sesadil z jeho velitelské funkce. **Skutečná moc však ani na Východě nespočívala v titulech.** Illus se vzbouřil, požádal o pomoc Odoakera, Peršany a Armény, připravil válečné loďstvo. Propustil z vězení Verinu a pomohl k uzurpaci jejímu synu Leontiovi. Předpokládaní spojenci jej však zklamali, obyvatelé Edessy, odkud chtěl vést svůj boj, byli vůči němu rovněž nepřátelští. Zénónova armáda, vedená novým nejvyšším velitelem pro diecézi Oriens, jej porazila a r. 488 byl popraven. Z jeho domu v Konstantinopoli se stal kostel sv. Jana, u Theofana označený jako *basilika megalé*. O Illovi bohatství svědčí také to, že část krajiny v okolí Konstantinopole byla ještě dlouho označována jako *Ta Illú* – měl zde své statky.

Císařové na Východě měli stejně tak jako ti na Západě mnoho nepřátel vnitřních i zahraničních. Dovedli však, jak se zdá, lépe využívat politiky udržování rovnováhy v barbarském světě i nalézat

opory proti mocným konkurentům. V době, kdy na Západě vládli nevojenští augustové (po Maorianově smrti), byli na Východě u moci schopní válečníci, pocházející z okrajových oblastí říše. Neztráceli zájem o znovuzískání vlády i na Západě, alespoň formou hierarchizace moci mezi nimi a barbarskými králi. V okamžicích pro Západ rozhodujících je však vážaly domácí nepokoje i nespolehlivost foederátů. Vysláním Ostrogótů a Rugiů i dalších barbarů, kteří se přidali k Theoderichovi Velikému, na Západ se Východ navždy zbavil těchto barbarů. Říši však ohrožovaly arabské kmeny, nomádi přicházející z východu, Slované a Peršané.

Z výše uvedených spletitých faktů je patrné, že situace římského Východu nebyla v době, kdy zaniklo císařství na Západě, po stránce politické a vojenské nijak jednoduchá. Příčiny dlouhého **přežívání Východu římské říše** musíme tedy spíše hledat v jejím dlouhodobém odlišném vývoji, který prakticky začíná už v době helénistické.